

УДК 355.48:94(477.43)“1944”

© Валерій ГРИЦЮК, Ігор ЄВСЄЄВ

ВИГНАННЯ НАЦИСТСЬКИХ ОКУПАНТІВ ЗІ СТАРОКОСТЯНТИНОВА ВЕСНОЮ 1944 р.

(за матеріалами органів вивчення та використання досвіду війни)

За допомогою архівних матеріалів органів вивчення та використання досвіду Другої світової війни детально проаналізовано хід бойових дій 1-ї гвардійської армії та 7-го гвардійського танкового корпусу під час вигнання нацистських окупантів зі Старокостянтинова на першому етапі Старокостянтинівсько-Проскурівської операції (04–09.03.1944).

Ключові слова: Друга світова війна, армійська наступальна операція, Старокостянтинів, вигнання нацистських окупантів.

Аналіз літератури, присвяченої збройній боротьбі за м. Старокостянтинів у березні 1944 р., допоміг виявити протиріччя. З одного боку, маємо значну історіографію Проскурівсько-Чернівецької наступальної операції військ 1-го Українського фронту. Із другого – автори частіше за все фрагментарно висвітлюють події, пов'язані з вигнанням нацистів зі Старокостянтинова, на той час важливого стратегічного вузла автомобільних доріг і залізниці, міста з діючим аеродромом. В історичній літературі зазвичай розглядають проблематику проведення операцій стратегічного та фронтового рівня, дуже рідко науковці вивчають підготовку та проведення армійських операцій. Зокрема, Проскурівсько-Чернівецьку операцію розглядали вітчизняні воєнні історики В. Вилко, О. Лисенко, Р. Пилявець, С. Сидоров, С. Хлонь, І. Хруленко та ін. Бої за Старокостянтинів описано у спогадах учасників подій (Г. Хетагуров, Г. Хлопін, І. Якубовський), роботах переважно місцевих краєзнавців (М. Вавринчук, О. Завальнюк, П. Слободянюк). Однак праці цієї категорії мають переважно суб'єктивний характер.

Автори статті поставили собі за мету поглибити знання воєнної історії України періоду Другої світової війни через деталізацію бойових дій в армійській наступальній операції 1-ї гвардійської армії (далі – гв. А), зосередивши увагу на застосуванні приданого до загальновійськової армії танкового корпусу

(далі – тк). Досягнення поставленої мети було б неможливим без використання матеріалів (журнали бойових дій, звіти про бойові дії, описи боїв, розбори операцій тощо) штатних (позаштатних) органів вивчення та використання досвіду війни, які функціонували на той час у військах і штабах Червоної армії.

На початку весни 1944 р. Українські фронти майже одночасно відновили наступ на Правобережжі. Розпочинався другий етап Дніпровсько-Карпатської операції. Розгром найбільшого угруповання німецьких військ, що тут перебувало, мав серйозно вплинути на дальший хід збройної боротьби на німецько-радянському фронті. Важливим фактором було те, що військово-політичне керівництво СРСР прагнуло визволити родючі українські землі до посівної кампанії, щоб на осінь збільшити продовольчі ресурси країни [1, 108].

У межах Дніпровсько-Карпатської стратегічної операції проводилась і Проскурівсько-Чернівецька наступальна операція військ 1-го Українського фронту у взаємодії з військами 2-го Українського фронту [2, 293]. 1-й Український фронт мав силами ударного угруповання: двох загальновійськових (1-ї гв. і 60-ї) та двох танкових армій (3-ї гв. і 4-ї) за підтримки 2-ї повітряної армії (далі – ПА) завдати головного удару у стик 4-ї та 1-ї танкових армій Вермахту в південному напрямку на ділянці Торговиця – Шепетівка – Любар. На кінець дванадцятого дня операції війська фронту мали вийти на рубіж Тернопіль – Проскурів – Хмільник. А далі, убезпечивши себе з боку Львова, наступати на Чортків і відрізати ворогу шляхи відступу на захід у смузі на північ від р. Дністер [3, 163].

1-ша гв. А за планом армійської наступальної операції ударним угрупованням у складі чотирьох стрілецьких корпусів (далі – ск) (17-й гв., 30-й, 94-й, 107-й), яким було підпорядковано дев'ять стрілецьких дивізій (далі – сд) (68-ма гв., 30-та, 99-та, 121-ша, 127-ма, 141-ша, 147-ма, 304-та, 309-та), однієї танкової бригади (93-тя тбр) і п'яти танкових полків (1-й, 12-й, 29-й, 58-й окремі важкі танкові полки, 374-й самохідно-артилерійський полк), що були придані до армії 1-м Українським фронтом для її підсилення, мала завдати головного удару на 12-кілометровій ділянці Лабунь – Бражинці в загальному напрямку на Старокостянтинів – Проскурів, розсікти ворожий фронт і поставити в не вигідне становище противника, який оборонявся за р. Південний Буг, у районі на південь від Бердичева, Вінниці та Хмільника. Вона мала двошелонну побудову. Бойові порядки стрілецьких корпусів будувалися в один, а стрілецьких дивізій – у два ешелони (Рис. 1) [4, 175, 176; 5, 73, 74; 6, 420].

Командувач 1-го Українського фронту вирішив здійснити 7-м гв. тк зі складу 3-ї гв. танкової армії (далі – ТА) глибокий обхідний маневр із району Теофіполь – Строки. Корпус мав ударом із півдня сприяти 1-й гв. А в оточенні ворога та заволодінні Старокостянтинівом [7, 179]. 7-й гв. тк відповідно до наказу командувача 3-ї гв. ТА мав переправитися через р. Горинь, зайняти вихідне положення на рубежі Березинці – Покашівка – Михнів і після здобуття 280-ю сд Білогородки розвивати наступ у напрямку Білогородка – Христівка – Кучманівка та наприкінці першого дня операції оволодіти рубежем Ледеянка – Малі Пузирки – Зелена.

Після захоплення переправи в районі Гриценки – Антоніни продовжувати наступ у напрямку Росолівці – Старокостянтинів [8].

Підготовку до операції 7-й гв. тк здійснював у важких умовах. Після боїв за Шепетівку корпус мав нестачу до 75 % у пально-мастильних матеріалах, транспортних засобах і боєприпасах. Його тили відставали майже на дві доби. У смузі наступу корпусу була лише одна дорога, на якій тоді скупчився весь транспорт тилів усіх бригад [9].

На початку операції 7-й гв. тк складався з трьох танкових бригад (гвардійські 54-та, 55-та та 56-та), 23-ї гв. мотострілецької бригади та п'яти артилерійських підрозділів (1507-й самохідно-артилерійський полк (далі – сап), 467-й гв. окремий механізований полк, 312-й гв. винищувальний протитанковий артилерійський полк, 108-ма, 378-ма гв. окрема механізована дивізія), особовий склад корпусу налічував 6206 військовослужбовців. До танкового корпусу був приданий 702-й сап. Перед початком операції справних у корпусі налічувалося тільки 67 танків (Т-34 – 65, Т-70 – 2), 16 самохідних установок (СУ-76), 15 мінометів (120 мм), 17 гармат (76 мм), 10 реактивних установок (М-18 – 4, М-8 – 6) та 436 автомобілів. У зв'язку з низькою укомплектованістю бронетанковою технікою було ухвалено рішення про передачу всієї наявної техніки до 54-ї та 56-ї гв. танкових бригад (далі – тбр), при цьому 55-та гв. тбр мала діяти в пішому строю [7, 8, 10, 11].

Відповідно до рішення командира 7-го гв. тк бригади останнього заздалегідь у ніч на 3 березня здійснили переправу через р. Горинь і о 08:00 зайняли оборону. Для прикриття на танкодоступних напрямках були виставлені танкові засади силою до роти.

Авіаційне забезпечення наступу покладалося на 2-гу ПА, яка мала у своєму складі 477 справних літаків. Авіація противника була розміщена на аеродромах Старокостянтинів, Проскурова, Тернополя, вона складалась із 350 бомбардувальників та майже 130 винищувачів [12, 255; 13, 266].

Прикриваючи основну магістраль Шепетівка – Старокостянтинів частинами танкової дивізії (далі – тд) СС «Райх», противник зосередив у смузі наступу 1-ї гв. А на напрямку Старокостянтинів – Проскурів три свої піхотні дивізії (96-та, 208-ма, 291-ша) та 19-ту тд 4-ї ТА [14, 104].

Уранці 4 березня війська 1-ї гв. А перейшли в наступ. Атаці стрілецьких частин і підрозділів передувала артилерійська підготовка, яка здійснювалася централізовано, за єдиним планом. Однак німецьке командування завчасно розпочало відведення своїх військ, йому вдалось уникнути нищівного артилерійського вогню та знищення угруповання в головній смузі.

Попри це, наступ почався успішно. Передові з'єднання 1-ї гв. А за сприяння 2-ї ПА, подолавши опір противника в головній смузі оборони, до кінця дня просунулись углиб на 10–12 км [12, 256]. Ворог відступав до Старокостянтинів. В умовах весняного бездоріжжя він намагався утримати контроль над дорогою з твердим покриттям Шепетівка – Старокостянтинів – Проскурів. Але

головні сили 2-ї ПА завдавали відчутних утрат німецьким військам на цьому шляху [4, 185]. 5–6 березня силами 1-ї гв. А вдалося визволити 54 населені пункти, зокрема Остропіль і Гриців [14, 113].

Із початком проведення операції частини 7-го гв. тк пішли в наступ, розпочали бій із силами 6-ї тд противника і, вклинившись у його оборону на 10–12 км, о 19:00 зайняли рубіж Васьковичі – Малі Пузирки – Ледянка. Утрати корпусу в бронетанковій техніці в перший день наступу становили 7 танків Т-34, із них безповоротні – 3. Противник вимушений був відступити на південний схід, у бік Старокостянтинова [10].

Згідно з бойовим розпорядженням далі завдання 7-го гв. тк було переслідувати противника й, просуваючись через населені пункти Антоніни та Росолівці, вийти головними силами на 10:00 5 березня до Старокостянтинова, який планувалося зайняти до 14:00.

Передова 54-та гв. тбр о 08:00 5 березня вела бій у районі Севрюків і, прорвавши оборону противника, о 12:00 оволоділа Росолівцями й на 16:00 вийшла до околиць Кам'янки. Тим часом 56-та гв. тбр досягла околиць Великого Чернятина. Отже, наприкінці дня в район Старокостянтинова на рубіж Великий Чернятин – Горіхівка – Кам'янка – Росолівці вийшли основні сили 7-го гв. тк. Але тут їх атакували німецькі війська.

Водночас через бездоріжжя вже на другий день операції артилерія корпусу відстала від мотострілецьких і танкових частин, які без артилерійської підтримки були обмежені в можливостях. Укомплектованість боєприпасів зменшилася до 0,25–0,5 боєкомплекту, закінчувалося пальне. Запаси планували поповнити до ранку, коли очікували прибуття тилів бригад [7, 184; 8].

Командир корпусу вирішив почати наступ о 09:00 6 березня й визначив такі завдання: 56-й гв. тбр – наступати на Старокостянтинів, захопити залізничну станцію Старокостянтинів-2 й заволодіти південно-західною околицею міста; 54-й гв. тбр – наступати на Пашківці, вийти на західну околицю Старокостянтинова й заволодіти центром міста; 23-й гв. мотострілецькій бригаді – наступати на Пашківці, захопити цей населений пункт, а відтак заволодіти населеним пунктом Слобідка-Новомейська [10].

Утім, оскільки на час запланованого початку наступу 56-та гв. тбр ще заправляла танки паливом, а дивізіон ракетних систем і мінометний полк займали бойові позиції, наступ на дві години відклали [9]. Таку інформацію озвучив командир 7-го гв. тк під час розбору Старокостянтинівсько-Проскурівської операції, проведеного у штабі 3-ї гв. ТА 6 травня 1944 р. Водночас, як свідчать звітні документи штабу 7-го гв. тк, початок наступу було перенесено на 14:00 [15].

В обстановці, що склалася, вихід частин 7-го гв. тк безпосередньо до західних і південно-західних околиць Старокостянтинова за одночасної загрози атаки з півночі ударного угруповання 1-ї гв. А, з'єднання якої наприкінці дня 5 березня просунулися до населеного пункту Огнівці, створив для противника загрозу оточення у Старокостянтинові.

Тому командувач групи армій «Південь» генерал-фельдмаршал Е. Манштейн вживав рішучих заходів, щоб запобігти катастрофі. Передбачливо він віддав розпорядження про переведення з-під Умані в район на південь від Ямполь – Старокостянтинова п'яти танкових дивізій (1-ша, 6-та, 16-та, 17-та й «Адольф Гітлер»), 7-ї тд з району Дубна й 11-ї тд, а також 357-ї та 359-ї піхотних дивізій (далі – пд) із резерву головного командування й 68-ї пд з резерву групи армій. Сучасна історіографія не містить відомостей про перебування 11-ї тд Вермахту в Старокостянтинівському угрупованні німецьких військ. Цей факт автори статті виявили в донесеннях штабу 1-ї гв. А (за свідченнями полонених) [12, 256; 14, 129; 16, 48, 49].

Щоб уникнути оточення своїх військ, у ніч на 6 березня німецьке командування залізницею перекинуло два ешелони з танками (близько 70) та до полку піхоти зі складу 1 тд. Ці частини розвантажились о 06:00 6 березня на станції Старокостянтинів-2 і о 10:00 за підтримки авіації атакували сили 7-го гв. тк, що стало цілковитою несподіванкою для радянського командування. Основного удару противник завдав уздовж залізниці Старокостянтинів – Антоніни в напрямку Старокостянтинів – Росолівці – Антоніни, шосе Старокостянтинів – Ямпіль, намагаючись охопити правий фланг корпусу. У 7-му гв. тк на той час було лише 30 справних танків (54-та гв. тбр – 18; 56-та гв. тбр – 12) [8, 9].

Зазнавши натиску ворога, який мав чисельну перевагу в танках, частини 7-го гв. тк змушені були відступити в район Манівців – Малоого Чернятина. Про запеклість і напруженість боїв свідчить те, що до кінця третього дня операції у 7-му гв. тк залишилося тільки 10 танків Т-34 й 6 самохідних установок СУ-76 [9, 10].

Опівдні 6 березня німці залишками частин 96-ї, 291-ї пд, 19-ї тд та свіжими силами 208-ї пд, бойової групи 8-ї тд (до 120 бронеодиниць) 4-ї ТА та 1-ї тд 1-ї ТА завдали контрудару по з'єднаннях 1-ї гв. А. Німецька авіація бомбила і штурмувала бойові порядки 1-ї гв. А та переправу через р. Случ [14, 119]. Бої за Старокостянтинів були запеклими. За свідченням учасників подій, у цей момент на Поділлі зав'язалася найжорстокіша битва з часів Курської дуги [17, 633].

Зранку 7 березня контрударне угруповання німецьких військ (1-ша, 19-та, 8-ма тд, 208-ма і 291-ша пд) продовжило активні дії, щоб не допустити дальшого просування радянських військ у район Старокостянтинова. Одночасно в боях на кількох напрямках брало участь до 100 танків Вермахту й СС. Противнику вдалося відтіснити частини 94-го ск 1-ї гв. А, але вже невдовзі становище було відновлено.

У результаті вдалого маневру з'єднань і частин 1-ї гв. А була захоплена залізнична станція Старокостянтинів-2. 94-му ск було поставлено завдання 8 березня оволодіти Старокостянтиновом, а 17-й гв. ск мав тим часом вийти до р. Случ. Для нарощування сили удару по Старокостянтинівському угрупованню німецьких військ командувач 1-ї гв. А ухвалив рішення 8 березня ввести в бій другий ешелон – 107-й ск, що був направлений в обхід Старокостянтинова з півдня. Після

дводенних виснажливих боїв у ніч на 9 березня 94-му ск вдалось увірватися до міста. Там точилися напружені вуличні бої, тож заволодіти Старокостянтинівом вдалося лише на 16:00. Надалі 1-ша гв. А за планом операції продовжила наступ у напрямку Проскурова [14, 119, 131; 18, 134, 135].

Близько 15:00 8 березня штаб 7-го гв. тк налагодив зв'язок із частинами 1-ї гв. А, які діяли на північ від Старокостянтинова. О 15:30 у взаємодії із 17-м гв. ск частини корпусу заволоділи населеним пунктом Великий Чернятин, увійшли в Росолівці (розвідувальна рота 54-ї гв. тбр) й наблизилися до Старокостянтинова з північного заходу на відстань до 12 км.

Тим часом командувач 1-го Українського фронту, щоб замкнути кільце оточення німецького угруповання військ під Старокостянтинівом із південного заходу, своїм рішенням 8 березня повертає 7-й гв. тк на південь і видає бойове розпорядження цьому з'єднанню взяти Красилів. Отримавши його, командування корпусу розпочало підготовку наступу в південному напрямку. О 19:00 до складу корпусу для його підсилення в населений пункт Антоніни прибула 62-ма гв. тбр 4-ї ТА з 16 танками Т-34, однак без тилів і автотранспорту. Їй було наказано висунутися за маршрутом Терешки – Мар'янівка – Чернелівка і здійснити переправу через р. Случ у районі Чернелівки. Відтак ударом із заходу заволодіти Красиловом у взаємодії з 23-ю мотострілецькою бригадою та 54-ю гв. тбр [8, 10; 14, 126].

У ніч на 9 березня 54-та гв. тбр (чотирма танками) захопила переправу через р. Случ у районі населеного пункту Млини й тим самим забезпечила дальший вихід частин корпусу на південний берег та зайняття вихідного рубежу для наступу. На цьому напрямку оборонялося до двох батальйонів піхоти та 15 гармат противника. Німцям вдалося відбити першу атаку радянських військ. Однак надалі частини 7-го гв. тк у взаємодії з 62-ю гв. тбр зломали опір противника й близько 15:00 9 березня заволоділи Красиловом.

Тільки наприкінці дня 54-та гв. тбр заволоділа станціями Красилів і Шибарівка, 56-та гв. тбр – населеним пунктом Слобідка-Красилівська, 62-га гв. тбр та 23-тя гв. мсбр зайняли оборону біля лісу на схід від Красилова, перекривши дороги на південь і південний схід. На той час у 56-ї гв. тбр після значних утрат у бронетанковій техніці налічувалося тільки 7 танків. Рішенням командувача корпусу цю бригаду було залишено в резерві й зосереджено на південній околиці Красилова [14, 126; 19; 20, 562].

У боях за місто сили 7-го гв. тк знищили залишки частин 6-ї тд, низку частин 291-ї пд, 88-й протитанковий дивізіон і польовий начальний батальйон 291-ї пд противника. Крім того, взвод танків 54-ї гв. тбр перерізав шосе Старокостянтинів – Проскурів у районі Західних Верхняків, що дало змогу захопити більш ніж 800 підвід із військовим майном ворога, який відступав на південь і південний схід. Однак через слабкий темп просування частинам корпусу так і не вдалося своєчасно замкнути кільце оточення навколо Старокостянтинова та захопити

шосе Старокостянтинів – Проскурів. Ворог основними силами відійшов на південь у напрямку Проскурова [8–10].

Заволодівши Красиловом, 7 гв. тк продовжив наступ на населені пункти Баглайки, Западинці та сприяв військам 1-ї гв. А, які спромоглися охопити Старокостянтинів із трьох сторін.

На цьому закінчується перший семиденний етап Старокостянтинівсько-Проскурівської армійської операції та починається другий етап, пов'язаний із заволодінням м. Проскурів.

Рішенням Ставки Верховного головнокомандування наступ радянських військ було призупинено. Весняне бездоріжжя внесло корективи у його плани. Необхідно було компенсувати втрати озброєння та військової техніки, поповнити запаси боєприпасів і підтягнути артилерію, що відстала, а також забезпечити бронетанкові підрозділи паливом, яке в цих умовах доправляли на літаках. Згідно з оперативними зведеннями штабу 1-ї гв. А, вже під час проведення операції забезпеченість військ артилерійськими 122-мм снарядами в боєкомплектах становила лише 0,8, а забезпеченість паливом у заправках знизилася до 0,6. Істотних утрат зазнали всі бронетанкові частини 1-ї гв. А, скажімо, в 1-му окремому гвардійському важкому танковому полку залишилися справними лише 2 важкі танки ІС-85 із 21, що були на початку операції [4, 186; 14, 123; 21].

Отже, на першому етапі Старокостянтинівсько-Проскурівської операції внаслідок прихованого перекидання німецьких військ у район Старокостянтинова (на напрямок головного удару 1-ї гв. А та 7-го гв. тк), а також упущень розвідки розвиток наступу радянських військ в оперативній глибині було сповільнено, що значно ускладнило досягнення мети.

Автори цієї статті встановили, що однією з особливостей проведення Старокостянтинівсько-Проскурівської армійської наступальної операції 1 гв. А стало те, що німецьке Верховне командування створювало в населених пунктах, які були вузлами комунікацій, «фортеці». У них зосереджувалися війська й створювалися необхідні запаси. Вважалося, що ці «фортеці» перекриють доступ до важливих доріг і рубежів, а їхні гарнізони в разі бойових дій в оточенні сковуватимуть і затримуватимуть радянські війська, які наступатимуть. Але з такою тактикою не погоджувався командувач групи армій «Південь» генерал-фельдмаршал Е. Манштейн, який у своїх спогадах стверджує, що на практиці для оборони населених пунктів виділялося більше військ, ніж це вимагало їх утримання. «Фортеці» з нашвидку зібраним слабким гарнізоном рано чи пізно здавалися противнику [22, 594; 23, 532]. Слід зазначити, що під час операції війська 1-ї гв. А та 7-го гв. тк успішно розвивали наступ углиб, завдаючи ударів противнику в проміжках між цими вузлами опору. Відтак німецькі гарнізони, остерігаючись оточення, залишали «фортеці», починали відхід і зазнавали ураження на відкритій місцевості [4, 178].

Через брак пального та боєприпасів 7-й гв. тк своє основне завдання – захопити Старокостянтинів – не виконав. Водночас корпус активно сприяв

військам 1-ї гв. А в заволодінні містом, створивши ворожому угрупованню загрозу оточення з південного заходу й відтягнувши на себе значні сили противника. У цих умовах німецьке командування, щоб уникнути оточення й повної поразки, вимушене було покинути міста Красилів та Старокостянтинів і вивести задіяні на цьому напрямку з'єднання та частини Вермахту й СС із-під ударів радянських військ, здійснивши відхід на південь, у бік Проскурова.

Вигнання нацистських окупантів зі Старокостянтинова відбулося значною мірою завдяки застосуванню частинами та з'єднаннями 1-ї гв. А й 7-го гв. тк маневру на оточення противника.

На першому етапі операції несприятливі метеорологічні умови та бездоріжжя обмежили можливості управління частинами корпусу через рухомі засоби зв'язку; артилерія і тили своєчасно не встигали за маневром головних сил. Однак, виконуючи накази керівництва, 7-й гв. тк просунувся теренами України майже на 110 км. Поспішність і брак тилового забезпечення призвели до надмірних утрат.

У проведених боях безповоротні втрати особового складу корпусу становили 52 особи, санітарні – 167, втрачено також 42 танки Т-34, 13 самохідних установок СУ-76, 6 мінометів, 13 гармат і 8 автомобілів. Згідно з документами органів вивчення та використання досвіду війни корпусу під час першого етапу Старокостянтинівсько-Проскурівської операції, було знищено близько 1100 солдатів та офіцерів противника, 56 танків і самохідних установок, 36 автомобілів, 5 транспортерів, 25 гармат. Однак не слід забувати, що радянські функціонери ці цифри часто завищували [8].

Джерела та література:

1. Хлонь С.Є. Особливості застосування танкових армій у Проскурівсько-Чернівецькій операції / С.Є. Хлонь // *Військово-науковий вісник*. – 2010. – Вип. 13. – С. 108–122.
2. Хруленко І.П. Проскурівсько-Чернівецька наступальна операція 1944 року / І.П. Хруленко // *Україна в полум'ї війни. 1941–1945*. – К.: Україна, 2005. – 560 с.
3. Мощанский И.Б. Освобождение Правобережной Украины. – М.: Вече, 2011. – 320 с.
4. Москаленко К.С. На Юго-Западном направлении. 1943–1945. Воспоминания командарма (Книга II). – М.: Наука, 1973. – 424 с.
5. Якубовський І.І. Земля в огні. – М.: Воениздат, 1975. – 576 с.
6. Боевой состав Советской Армии. Часть IV (Январь – декабрь 1944 г.). – М.: Воениздат, 1988. – 376 с.
7. Шеин Д.В. Танки ведёт Рыбалко. Боевой путь 3-й Гвардейской танковой армии. – М.: Яуза, Эксмо, 2007. – 320 с.
8. Центральный архив Министерства обороны РФ (ЦАМО). – Ф. 3406. – Оп. 1. – Спр. 123. – 19 арк.
9. Так само. – Ф. 315. – Оп. 4440. – Спр. 368. – 28 арк.
10. Так само. – Ф. 3406. – Оп. 1. – Спр. 191. – 23 арк.
11. Галузевий державний архів Міністерства оборони України (ГДАМО України). – Ф. 4454. – Оп. 31357. – Спр. 4. – 117 арк.
12. Стратегічні та фронтові операції на території України у 1943–1944 роках / [В.М. Грицюк, О.Є. Лисенко, Р.І. Пилявець, С.В Сидоров]; відп. ред. О.Є. Лисенко. – К.:

- Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Інститут історії України НАН України, 2015. – 508 с.
13. Хлопин Г.П. *От батальона до армии. Боевой путь.* – Том 2. – М.: Академия исторических наук, 2008. – 408 с.
 14. *Проскурівсько-Чернівецька операція – видатна подія Другої світової війни: збірник документів і матеріалів / Упоряд. М.П. Вавринчук, О.М. Завальнюк, П.Я. Слободянюк.* – Хмельницький, 2009. – 385 с.
 15. ЦАМО. – Ф. 3406. – Оп. 1. – Спр. 176. – 127 арк.
 16. *Состав, группировка и перегруппировка сухопутных войск фашистской Германии и войск бывших её сателлитов на советско-германском фронте с 1 января по 31 декабря 1944 года // Сборник материалов по составу, группировке и перегруппировке сухопутных войск фашистской Германии и войск бывших её сателлитов на советско-германском фронте за период 1941–1945 гг. – Выпуск четвёртый.* – М.: Военно-научное управление Генерального штаба, 1956. – 220 с.
 17. Жуков Г.К. *Спогади і роздуми.* – К.: Політвидав України, 1985. – 841 с.
 18. Хетагуров Г.И. *Исполнение долга (Военные мемуары).* – М.: Воениздат, 1977. – 216 с.
 19. ГДАМО України. – Ф. 4454. – Оп. 31357. – Спр. 3. – 95 арк.
 20. *Вилко В. 3-тя гв. танкова армія у Проскурівсько-Чернівецькій операції / В. Вилко // Военна історія Поділля та Буковини: науковий збірник, матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 25–26 листопада 2009 р. – К., 2009. – С. 353–359.*
 21. ГДАМО України. – Ф. 2570. – Оп. 7190. – Спр. 1. – 179 арк.
 22. Маништейн Э. *Утерянные победы.* – М.: Вече, 2016. – 688 с.
 23. *Mungo Melvin. Manstein. Hitler's greatest general.* – L.: Weidenfeld & Nicolson, 2010. – 647 с.

© Валерий ГРИЦЮК, Игорь ЕВСЕЕВ

ИЗГНАНИЕ НАЦИСТСКИХ ОККУПАНТОВ ИЗ СТАРОКОНСТАНТИНОВА ВЕСНОЙ 1944 г.

(по материалам органов изучения и использования опыта войны)

С помощью архивных материалов органов изучения и использования опыта Второй мировой войны детально анализируется ход боевых действий 1-й гвардейской армии и 7-го гвардейского танкового корпуса, направленных на изгнание нацистских оккупантов из Староконстантинова на первом этапе Староконстантиновско-Проскуровской операции (04–09.03.1944).

Ключевые слова: Вторая мировая война, армейская наступательная операция, Староконстантинов, изгнание нацистских оккупантов.

© Valery GRITSYUK, Ihor YEVSIEIEV

EXPULSION OF NAZI OCCUPIERS FROM STAROKOSTIANTYNIV SPRING 1944

**(according to the materials of the authorities studying and using
the experience of war)**

With the help of archival materials from the bodies of studying and using the experience of World War II, the course of fighting of the 1st guards army and the 7th guards tank corps was analyzed in detail during the expulsion of the Nazi invaders from Starokostiantyniv at the first stage of the Starokostiantyniv-Proskuriv operation (4–9 March 1944).

Keywords: *World War II, army offensive operation, Starokostiantyniv, expulsion of Nazi occupiers.*

